

CİNSELLİĞİN ETİĞİ¹

Özge Soysal

Cinsellik, onu ele aldığımız alanı daraltsak bile, özneye ve toplumla ilgili olan her konuyla o denli iç içe ki, böyle bir yazıyı yazarken hangi kavramları öncelemeliyim, nasıl bir gidişat izlemeliyim diye düşündüm. Ve sanırım, konuyu salt psikanalitik yaklaşımın hemen her konuya derinden dokunan temel bir kuramı olarak değil, ama aynı zamanda toplumsal olanla bağı içinde ele almanın daha uygun olacağına karar verdim. Böylelikle hem Freudcu bilinçdışı kuramının hem de Lacancı özne kuramının aslı birkaç kavramını açıklama fırsatı bulabilirim. Dahası psikanalitik terminolojide çokça kullanılagelen bilinçdışı, arzu, zevk ve kadınsı gibi karmaşık kavramları gündelik yaşamın psikopatolojisinden yola çıkarak açıklamanın, *bilinçdışı öznesi ve toplumsal söylem* arasındaki bağı vurgulaması açısından önemli olduğunu düşünüyorum.

Psikanalitik açıdan cinsellik, özneye her zaman *dışarıdan gelen* olarak yaşantılanır. Bu, kız ya da erkek olsun, yeni doğmuş bir bebek için de çeşitli gelişimsel evrelerden geçen bir çocuk için de *öteki cinsiyetle* ve cinsel ilişkiyle karşılaşan ergen için de ve dahası çoğu yetişkin kadın ve erkek için de geçerlidir. Çünkü cinsellik, hangi cinsiyet, evre ya da yaşta olursa olsun, öznenin kendi içindeki ve cinsiyetler arasındaki uyumu, harmoniyi belirtmekten uzaktır. Freud'un, histeri vakalarının karmaşık düşlemlerinden yola çıkarak oluşturduğu ve neredeyse tüm yapıtına damgasını vuran psişik biseksüalite kavramının temelinde yer alan da bu uyumsuzluğun, diğer bir deyişle öznenin kendi içindeki "bölünmenin-yarığın" ta kendisidir. Özneliliğinin oluşabilmesi aslında yeni doğanın bu dışarıdan geleni bastırması ve de yinelenen bir şekilde dışarıya atması koşuluna dayanır. İçerinin oluşması ancak bir dışarının, özneye hem çok bilindik hem de yabancı olan dışsalın kurulmasıyla mümkündür. Bilinçdışı dediğimiz de bize bu çok bilindik yabancı değil midir? Peki, neden böylesi bir dışarı atma?² Bunun için yeni doğan ve Anne arasındaki ilksel ilişkiye değinmemiz gerekiyor.

Anne ve çocuk arasındaki bu ilksel yaşantılar sınırsız, dil öncesi bir dünyada geçer adeta. İçerisiyle dışarısının karıştığı, çocuğun biyolojik cinsiyeti ne olursa olsun annenin eksikliğini doldurmaya yazgılı olduğu, her ikisinin de birbirinin uzantısı olup, özneye nesne

¹ Bu yazı *Bibliotech* dergisinin "Cinsellik" sayısında yayınlanmıştır. (sayı:12, 2010).

² Kavramın Fransızcası "*rejet*", Almancası ise "*Austossung*"dur. Freud 1925 tarihli "Yadsıma" (*Dénégation – Die Verneinung*) adlı metninde bastırmanın farklı olarak "dışarıya atma", "öznenin dışına atılma" kavramını da kullanmıştır ve bu kavram birçok psişik sürecin anlaşılmasında oldukça açıcıdır.

ayrımının henüz gerçekleşmediği hipotetik bir safhadır. Hipotetiktir, çünkü izleri bilinçdışına bastırılıp, bir gün hatırlanabilip, bilince ulaşması mümkün olarak kodlanmış değil, bilinçdışının da yani psişik gerçekliğin de dışına atılmış olarak var olur. Bu anlamda, öznenin tüm yaşamı boyunca adeta kapısını çalacak, onu yine dışarıdan ziyaret edecek olan cinselliğin bu arkaik safhası, özneye travmatik olandır da.

Çocuğun bedeninin annenin bedeninin uzantısı olması, anneye olan yaşamsal bağımlılığında bedensel temastan ayrı düşünülemez. Özne ve ötekinin henüz ayrılaşmadığı bu karmaşık dünyada öznellikten bahsedebilmek de mümkün değildir, çünkü henüz uyaran ve tatmin nesnesi ayrılaşmamıştır, her ikisi de bir ve aynı şeydir. O halde dışarıdan gelen ve yeni doğanın içine düştüğü şey nedir? Ne anlamlandırabildiği ne de adlandırabildiği, ancak “fazla” olarak deneyimlediği bu uyarılma-tatminin ilksel halidir. Kız ya da erkek, yeni doğanın cinsellikle ilk karşılaşması bir “baştan çıkarılma” deneyimidir; çünkü bu kendisini pasif olarak annenin bakımına bıraktığı bir deneyimdir ve henüz annenin eksikliğini tamamlamaya yazgılandığı bu pasif durumu anlamlandırabilecek psişik ve zihinsel donanıma sahip değildir. O halde, cinselliğin ilk deneyimi pasif, ensestüel ve baştan çıkarıcı olan zevkin³ “yaşantısıyla” ilişkilidir. Öznellik tam da bu pasif ve travmatik yaşantıya bir savunma olarak doğar. Dışarıdan gelen, özneliğin oluşumunu, ayrılaşmayı tehdit eden dışarıya atılır ve artık bir içerisi oluşabilir. Bu, *öznel edimi* başlatan ilk adımdır.⁴

Özneliğin oluşumu için dışarıya atılan zevkin bu ilksel haline *kadınsı* diyebiliriz; zira “kadınsı”, bastırma mekanizmasının da dışında kalandır. Arkaik olarak tanımlanan kadınsının psikanalitik kuram içindeki bu yaygın kabulü her iki cinsiyet için de geçerlidir. Aslında erkek ya da kız çocuğu cinsiyet farklılığıyla karşılaşmadan önce pasif olarak tanımladığımız ve özneliğin oluşumu için dışarıya atılan bu ilksel durumla, kadınsıyla karşılaşır. Freud, bilinçdışında her iki cinsiyeti de temsil etmek üzere tek bir simge olduğunu, bu simgenin de fallus olduğunu öne sürer. İşte kadınsı, bilinçdışının bu fallik merkeziliğinin de dışında kalandır. Kadınsının, yani Anneyle henüz ayrılaşmadığımız Oidipus karmaşası öncesine denk gelen bu psişik safhanın dışarıya fırlatılmasından sonra ancak kadın ve erkek cinselliğinin oluşumundan söz edebiliriz. Bundan böyle, kız ve erkek çocuk, girdikleri ödipal ilişkiler,

³ Fransızca Jouissance kavramını Türkçede hazdan ya da keyiften farklı olarak zevk kelimesiyle karşılamayı uygun buluyoruz. Bu kavram Lacancı bir kavram olup, diğer dillerde tam olarak karşılanamadığından “Jouissance” olarak bırakılmıştır. Türkçe’de de ara ara Jouissance olarak kullanıldığını görebiliriz. Kavramla ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz : J. –D. Nasio “ Jacques Lacan’ın Kuramı Üzerine Beş Ders” (İmge yay., 2007, çev. Özge Erşen & Murat Erşen).

⁴Burada belirtmekte yarar var ki, yeni doğan sadece maruz kalan ve pasif olan değildir. Tam tersine, annenin arzusunun arayan ve onun arzusuna özdeşim kurandır da. Bu çocuğun fallusla olan özdeşimidir. Ayrıca, anne de çocuğundan gelen, kaotik dürtüsel hareketliliklerle başa çıkmak durumundadır. Bir diğer deyişle, bu dürtüsel hareketlilikleri çocuğun bedenine yerleştirmek, sınırlarını çizmek, kısacası ılımanlaştırmak durumundadır.

önceledikleri özdeşimler ve kurdukları nesne ilişkileri doğrultusunda “kadınlık” ya da “erkeklik” denilen dilsel simgelerin içine yazılmaya başlayacaklardır. Burada kız çocuğunun ve erkek çocuğunun farklı olarak deneyimledikleri ve içinden geçtikleri bu cinsel-gelişimsel süreçlerden ayrıntılarıyla bahsetmeyeceğiz. Yalnızca, her iki cinsiyetin de artık arkaik zevkin (Jouissance) sınırsızlığından çıkıp, ensent yasağına ve simgesel yasaya=kastrasyona içre olan arzusunun sınırlı dünyasına girdiklerini söyleyebiliriz.

Kadınlık ve erkeklik fallik mantıkla örtüşen tanımlamalar ve yaşantılardır. Her ikisi de kastrasyon yasasına ve kastrasyon kaygısına göndermede bulunurlar ve sosyal söylemlerin cinsiyet tasarımlarından ayrı düşünülemezler. Kadınlığın oluşumu adeta erkeğin kaçındığı kastrasyon kaygısını yeniden uyandırmama kaygısıyla örtüşür gibidir. Bu, her iki cinsiyetin de cinselliğin fallik tarafıyla uyum içinde oldukları bir karşılaşmadır. Sosyal tasarımlar, baskın olan sosyal söylem doğrultusunda kadın ya da erkek olmanın ne demek olduğunu tanımlarlar. Anne, kadın, sevgili, kutsal, baştan çıkarıcı, yüzeysel, entelektüel, hemşire, öğretmen, idealist, özgürleşmiş, kendini gerçekleştiren, aile babası, güçlü, para kazanan, ev geçindiren, kavgacı, metropol erkek vb. tanımlar toplum içinde dini, geleneksel, modern, post-modern, liberal, bilimsel söylemler gibi değişen sosyal söylemlere göre dolaşımda olan tanımlardır. Her toplumsal söylem, cinsiyet tanımlarını belirli roller çerçevesinde yapar. Bu rol dağılımları da zamandan ve mekândan ayrı düşünülemez. İçerisi ve dışarı, gece ve gündüz her bir cinsiyetin içine yazıldığı sınırlar, her bir cinsiyete ayrılmış belirleyici çerçevelerdir. Bu dağılım ve toplumsal rol paylaşımları, Pierre Bourdieu’nün deyimiyle “cinselliğin gramerleri”dir. Her cinsiyet, biyolojik gerçekliğinin ötesinde dile, zamana ve mekâna göre kendisini nereye ve nasıl yerleştirdiğiyle bir cinsel kimlik kazanır.

Kadınlık da erkeklik de bir başkası tarafından *tanınmayı* gerektirirler. Bu tanınma, kadın ve erkek olarak tanınmanın yanında öznenin kendi cinsel kimliğinde tanınma arzusunu da içerir ve bu da öznenin arzusunu ifade edebildiği toplumsal koordinatlardan ayrı düşünülemez. İçerisi-dışarısı, kutsal-baştan çıkarıcı, pasif-aktif, yüzeysel-entelektüel gibi karşıtlıklar, bir diğer deyişle *ya... ya da* gibi tezatlıklar kadını ve erkeği cinsel arzularını doğrudan değil ama *dolaylı* olarak ifade edebilecekleri alanlara yazdırırlar. Bu, Freud’un “Uygarlığın hoşnutsuzlukları”nda açıkladığı yüceltme mekanizması ya da Lacan’ın “(arkaik) zevkin uygarlaştırılması” olarak betimlediği dinamiktir. Cinselliğin yüceltilmesi, cinselliği toplumsal bağın simgesel düzenlenişine, yani Benlik idealine uygun bir şekilde ifade etmenin

yollarını aramakla eşanlamlıdır. Bir anlamda bir türlü uyum içinde bütünleşemeyen cinsiyetlerin ve “olmayan cinsel ilişkinin”⁵ toplumsal sahada oldurilmaya çalışılmasıdır.

Oysaki tüm bu toplumsal kadınlık ve erkeklik tanımlamaların dışında kalan, herhangi bir anlama indirgenemeyip, belirli bir çerçeveye yerleştirilemeyen ama yankılarını sadece düşlemlerin belli belirsiz, bulanık imgelerinde duyumsayabildiğimiz bir başka yaşantı daha vardır: Kadınsı. Daha derin, hatta uçsuz bucaksız, korkulan, kaçınılan, her türlü sınırı ve çerçeveyi bozan, altüst eden, içine emen, ölüm itkisiyle ve saldırganlıkla birebir giden... Kaçınılan ama hep geri gelen... Cinselliğin kadın tarafına yazılanların daha tanıdık olduğu, yani fallik mantığın ve fallik gösterenden ayrı düşünemeyeceğimiz kastrasyonun da ötesinde ve dışında kalan... Her bir cinsiyetin kendi kadınsı tarafıyla nasıl başa çıktığı, öznel dinamiklere has bir konudur. Ama şurası da bir gerçektir ki, öznenin kendisine ifade imkânı bulduğu toplumsal bağ, bu kişiye has yöntemlerin biçimlenmesinde etkilidir. Lacan’ın “arkaik zevkin uygarlaştırılması” olarak tanımladığı kadınsının ılımanlaştırılması, bazı toplumsal aracı yollardan, bireye sunulan çıkış noktalarından ve arzunun dolaylı şekillerde ifade edilmesini sağlayan birtakım ritüellerden bağımsız düşünülemez.

Jean Baudrillard, baştan çıkarma üzerine yaptığı çalışmasında, Sören Kieerkegaard’ın “Baştan çıkarıcının günlüğü”ne bolca göndermede bulunur ve baştan çıkarmanın gücünü esprinin gücüne benzetir. Her ikisinde de bilinçli olarak hesaplanmış bir durumdan ziyade öznenin kendisini de aşan ve onu birden etkisine alan, şaşırtan, hatta hayran bırakan bir durum söz konusudur. Nasıl ki belirli jestler, rafine davranışlar, incelikli sözler baştan çıkarmanın kendisine eşlik ediyorsa, espriye de sanki nerede ve ne zaman belirmesi gerektiğini bilen incelikli bir dil eşlik eder. Baştan çıkarmada esas olan, dolaylılık yani iki cinsiyet arasında yer alan ve dahası gerekli olan mesafedir. Hazzı sağlayan da bu mesafenin kendisidir. Eğer bu mesafeyi kaldırır, baştan çıkarmanın ve çıkarılanın hazzını yaşadığı dolaylı yolları kısaltır ya da yok ederseniz cinsiyetler arasındaki *baştan çıkarma oyununun etiğini* de ortadan kaldırırsınız. Kadınsının ılımanlaştırılması tam da bu demektir: belirli ritüellerden, dolaylı yolların her zaman daha incelikli olanını bulmaya iten ritüellerinden geçerek cinsel hazza ulaşma etiği. Aşka, âşık olunana dizilen serenatlar, yazılan şiirler, mektuplar, bestelenen şarkılar vb. bunun birer örneğidir. Öyle ki, divan edebiyatı bu hususta başlı başına bir kaynak teşkil eder.

⁵ “Cinsel ilişki yoktur” Lacan’ın kuramının temel bir ayağıdır. Kadın ya da erkek, hiçbir öznel özellik yoktur ki eksikli olmasın. Öznenin yitirmek durumunda olduğu ve eksikli olduğu şey mutlak doyumdur. Mutlak doyumdan eksikli öznenin bir değerine bunu verebilmesi de bu durumda mümkün değildir. Dahası, bilinçdışı cinsiyet farklılığını betimlemek için geçerli olan tek simge fallik simgedir, kadını ve erkeği tanımlayan iki ayrı gösteren olmadığı gibi iki cinsiyetin cinsel ilişki esnasındaki karşılaşmaları da iki ayrı gösteren arasında gerçekleşmekten çok öznenin kendi zevkiyle olan “başarısız” karşılaşmasından ibarettir.

Orhan Pamuk'un "Masumiyet Müzesi" romanındaki İstanbullu, 1975lerin zengin ve modern bir ailesine mensup baş karakter, bize yaşadığı "yasak aşkı" –aşık olduğu uzak bir akrabasıdır, onun gibi zengin ve modern bir aileden değildir ve dahası başka bir adamla evlidir- geleneklerin dayattığı yasak ve mesafelere rağmen değil ama onlar sayesinde yaşanılabilir kıldığını söyler. Diğer türlü tutkuyla bağlandığı kadını her akşam nasıl ziyaret edebilir ve dahası onunla aynı sofraya oturabilir ki? Eğer bu aşkı kadın-erkek ilişkilerinin çok daha görünür ve açıkça yaşandığı modern bir Avrupa toplumunda yaşasaydım, kimse bu aşkı sansürleme gereksinimini hissetmeyecek ve böylelikle ben de aşık değilmişim gibi yapmaktansa bu aşkı kabullenmek, sonucunda da ondan mahrum kalmak zorunda kalacaktım diye ifade eder kendisini. Oysaki her akşam etrafına dizildikleri yemek sofrası öylesine ritüellerle bezenmiştir ki, herkes bir şeyler sezindiği halde sezinlememiş gibi yapmayı, bakışları buluşturmamayı, kısacası yasak olanı açık edip dillendirmemeyi tercih eder. Böylelikle de aşık, aşkını o aşılması mümkün olmayan mesafeden, yarı gerçek yarı düşlemsel mesafeden yaşar ve hatta öyle bir düşlemdir ki bu, yasak aşkıdan "çalıp" biriktirdiği nesnelere oluşan bir müze oluşturur. Onu çevreleyen her türlü nesne, tek bir tasarımda, aşkın tasarımında yüceltilmiştir.

Tüm bu örnekler, cinselliğin salt bir kendini gerçekleştirme aracı olmaktansa, karşı cinsle karşılaşmayı sağlayan bir arayış olduğunu anlatmak içindir⁶. Oysaki günümüzde cinsellik, aşk hatta annelik bir başkasıyla, başka olanla karşılaşmaktan çok kendini gerçekleştirme aracı olarak yaşantılanmakta. Dolaylı yollar, ritüeller küçümsenip doğrudan, dolambaçsız ifadeler salık verilmekte. Herkesin duvarlarını yıkıp, sınırlarını aşabileceği, hep daha fazlasını isteyebilmenin yeni etiğimizi oluşturduğu bu zamanda mesafeye, ritüellere, incelikli arayışlara ne gerek var? Öte yandan da kendimize sormadan edemiyoruz, neden şiddet bu denli arttı, neden insanlar bu denli kendi merkezlerinde olmaktan dolayı ezilip, gittikçe ağırlaşan yüklerini adeta saldırganca püskürtmek istiyorlar diye. Özgürlük olarak tanımladığımız şeyler neden kimilerini ekstrem hazların peşinden gitmeye sürükleyip, sonucu ancak ölümle bitebiliyor diye. Düşünürler nereye gitti bu ülkenin metafiziği, dolaylı yolları, simgeleri diye soruyorlar, yazarlar nerede kaldı romantizm, sadakat diye ekliyorlar. Her şey neden ılıman olmaktan bu kadar uzakta, daha çok katıksız bir vahşiliği andırıyor?

Psikanalist Sophie de Mijolla Mellor, bu katıksız vahşiliği insan yavrusunun henüz öznelliğini kazanmadığı, her türlü duyumun doğrudan deneyimlendiğine bir başkasının ne de onun aracılığının olmadığı dil öncesi döneme benzetir. O halde kendimize şu soruyu soralım:

⁶ Hatırlatalım ki karşı cins, alışlageldiği anlamda her zaman karşı cinsiyet değil ama öznenin, hayatının bir evresinde karşılaşmak durumunda olduğu kendi içindeki *öteki cinsiyetidir* de.

Bizler medenileşiyoruz, özgürleşiyoruz, modernleşiyoruz diye umarken, özneliğin bahsinin bile geçemeyeceği bu ilksel, arkaik zamanlara mı geriliyoruz?

Kaynakça :

BAUDRILLARD Jean, (1979) *De la séduction*, Paris, Gallimard, 1988.

BOURDIEU Pierre, *La domination masculine*, Paris, Seuil, 1998.

DE MIJOLLA-MELLOR Sophie, *Le choix de la sublimation*, Paris, PUF, 2009.

FREUD Sigmund, *Uygurluğun Huzursuzluđu* (1930), İstanbul, Metis, 1999.

LACAN Jacques, (1960) « Propos directifs pour un congre sur la sexualité », in *Écrits II*, Paris, Seuil, 1999, p. 203- 214.

NASİO Juan David, *Jacques Lacan 'ın Kuramı Üzerine Beş Ders*, Ankara, İmge, 2007.

PAMUK Orhan, *Masumiyet Müzesi*, İstanbul, İletişim, 2008.